

מילה שלא בזמנה לפני שבת

שו"ע סימן שלא' ס"ד: מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת. הכוונה: בין אדם מבוגר שלא נימול עד כה, ובין תינוק שחלה ונתרפא, ובין גר שהתגייר. **נתיבי עם** דן בדין מילה שלא בזמנה ביום חמישי ושישי, ומביא את דברי הב"י שכתב בשם התשב"ץ שאין למול ביום ה' כדי שלא יבואו לידי חילול שבת. ופירוש דבריו:

בגמרא (שבת קלד'): ר' אלעזר בן עזריה אומר: מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת, שנאמר: (בראשית לד', כה'): וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְהֵייוֹתָם פְּאֻבִים. (לגבי מילת אנשי שכם). בזמן חז"ל היו נוהגים לרחוץ את התינוק ביום השלישי לאחר ברית המילה במים חמים, מפני שהבינו שזה פיקוח נפש. ועל כן, גם אם היום השלישי היה יוצא בשבת ולא חיממו לו מים לפני כן – היו מחממים את המים בשבת.¹ ברור היה שברית מילה לפני שבת עלול לגרור חילול שבת מפני פיקוח נפש. ועל כן, אם הברית נעשית בזמנה – בוודאי מותר, שהרי אף בשבת עצמה מותר למול, אבל אם הברית אינה בזמנה – בכך נחלקו הפוסקים: האם מותר למול לפני שבת אע"פ שייטכן שנצטרך לחלל שבת אח"כ, או לא?

בגמרא (שבת יט): תנו רבנן אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת. במה דברים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצווה מפליגין. פוסק עמו לשבות ואינו שובת דברי רבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו צריך.

נחלקו הראשונים מדוע אין לצאת בספינה שלושה ימים קודם השבת?

רי"ף: משום ביטול עונג שבת. שהרי אדם שיוצא להפליג בספינה (לפחות בזמנם), היה חשש משמעותי שלא ירגיש טוב בימים הראשונים (בלשוננו: מחלת ים), ויתבטל מעונג שבת.²

הר"ה:³ מפני שנראה כמתנה לדחות את השבת. מפני ששלושת הימים הסמוכים לשבת כבר קשורים אליה, ויש לאדם להתכונן בהם לקראת שבת, ולכן אסור לו (מדרבנן)⁴ לעשות דברים שיגרמו לו בסופו של דבר לחלל שבת, משא"כ הימים הראשונים בשבוע, שבהם אדם יכול להכנס לספינה, גם אם בסופו של דבר ימצא את עצמו נאלץ לחלל שבת בגלל פיקוח נפש.

מין בשו"ע (סימן רמח' ס"ב) פסק כדברי הרי"ף, שהטעם לאסור הוא מצד ביטול עונג שבת. אבל גם כדעת הר"ה (בסעיף ד') שמותר לצאת בתחילת השבוע.⁵

¹ שו"ע בסימן שלד' ס"ט הזכיר רחיצה זו, אך כתב שכבר בזמנו לא נהגו בכך ולא החשיבו את הרחיצה אחר המילה כפיקוח נפש.

² לדעת הרי"ף, אם ברור שיצטרך לחלל שבת בהפלגתו זו, גם מתחילת השבוע אסור לצאת להפלגה.

³ רבינו זרחיה הלוי – בעל המאור. חי במאה ה-12 (תקופת הראשונים) בספרד ואח"כ בצרפת. המאור הוא חיבור השגות על דברי הרי"ף.

⁴ ברור שהאיסור הוא מדרבנן, שהרי אם היה מדאורייתא לא היה מקום לחלק בין יוצא לדבר מצוה שמותר לו לצאת גם ביום שישי, ובין יוצא לדבר הרשות. וכן לא היה מקום לחלק בין תחילת השבוע לסופו. וגם מלשון מוכח שכתב: "נראה כ... כלומר, הבעיה היא בנראות.

⁵ האחרונים התקשו בדבריו: איך פסק גם כרי"ף וגם כר"ה, והרי יש נפקא מינה בין השיטות? ההסבר הנראה הוא, שמעיקר הדין הסכים השו"ע לדברי הרי"ף (וגם הרמב"ם בשיטה זו), אך מכיוון שידע שהמציאות היא שהרבה יוצאים להפליג בספינה בתחילת השבוע גם אם יודעים שיבואו לידי חילול שבת, הוסיף את דעת הר"ה כדי ללמד עליהם זכות.

ומביא הבית יוסף בבדק הבית⁶ את דברי התשב"ץ⁷: כתב הרשב"ץ בתשובה על הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת שפי' ברז"ה דטעמא מפני שהוא דבר שא"א שלא יבא לידי חילול שבת ונראה כמתנה לחלל שבת, דג' ימים קודם השבת מקרי שבתא. דמכאן יש ללמוד דאסור למול הגר ביום ה' כדי שלא יבא יום ג' למילה ויצטרכו לחלל עליו יום השבת. וכן תינוק שחלה ונתרפא ביום ה' בשבת ממתנין לו עד למחר עכ"ל.

כלומר, בגלל דברי הרז"ה, מחמירים שלא למול מילה שאינה בזמנה ביום חמישי, שמא יבוא לידי חילול שבת. וכך פסקו כמה אחרונים: החיד"א⁸, הראי"ה קוק⁹, הבן איש חי¹⁰ ועוד.

מדברי התשב"ץ משמע שהמנהג לאסור הוא דווקא ביום חמישי, אך מעיר **נתיבי עם**, שלדעת כנה"ג¹¹ גם ביום שישי אסור. וכך נהגו הספרדים בירושלים. ולגבי יו"ט, כותב נתיבי עם שמספיק לנהוג חומרה שלא למול יומיים לפני (כדי שהיום השלישי לא יצא ביו"ט, בהקבלה ליום חמישי), ואין להחמיר גם בערב יו"ט, שהרי בערב שבת עצמו זו חומרה של הכנה"ג, ולא צריך להחמיר יותר ממנו.

וצריך עיון: מה שונה דין זה מדין היוצא לדבר מצוה שהתירו לו לצאת אף ביום שישי? וכי גרע דין ברית מילה שנדחה מדין יוצא לדבר מצוה?¹²

עונה על כך החיד"א: הצרכים הנ"ל הותרו בהפלגה משום שזהו צורך העולם. מה שאין כן במילה שלא בזמנה שיכול למול בתחילת השבוע הבא, ולא יבוא לידי איסור כלל. ויש שחילקו באופנים אחרים.

אך יש אחרונים שלא קיבלו את דברי התשב"ץ (ובמיוחד לאור העובדה שלא הובאו בשולחן ערוך), והתירו למול מילה שלא בזמנה גם בימי חמישי ושישי. כך פסקו הש"ך¹³ והמגן אברהם¹⁴, שהוסיף וכתב שבימינו כבר לא נהגו לרחוץ את התינוק לאחר המילה (וכמו שמופיע בשו"ע במפורש בסימן שלא, ט'), וממילא אין חשש לחילול שבת שמא יצטרך מים ויחממו לו. והוסיף עוד שיש שכתבו שכל יום שלא מל את התינוק עובר באיסור, ועל כן ודאי שאין לעכב את מילתו עד לאחר השבת. וכן פסק המשנה ברורה¹⁵.

נמצאנו למדים שדין זה נתון במחלוקת המנהגים. ונתיבי עם נוטה לאסור, וכך נוהגים רוב הספרדים שלא למול בימי חמישי ושישי. אמנם למקילים בכך יש על מי לסמוך.

ישנם נפקא מינות רבות לדיון זה: למשל: האם מותר לקבוע ניתוח שאינו דחוף ליום חמישי או שישי? האם מותר לרופא מומחה לשבות בביתו בשבת, אע"פ שיודע שיצטרך לנסוע לבית החולים בשבת מפני פיקו"נ? האם אשה בחודש התשיעי להריונה צריכה לשבות בקרבת בית חולים כדי שלא תצטרך לנסוע בשבת?

בכל המקרים הנ"ל יש גם גורמים נוספים המשפיעים על הדין לחומרה או לקולא.

⁶ תוספות שהוסיף מרן הבית יוסף לאחר שסיים את ספרו.

⁷ לר' שמעון בן צמח דוראן. מצאצאי הרמב"ן. נולד בספרד בשנת 1361. עבר משם לאלג'יר ושם כיהן ברבנות. נפטר בשנת 1444.

⁸ ברכי יוסף, סימן רמח', א.

⁹ דעת כהן, סימן קמה'.

¹⁰ רב פעלים יו"ד ח"ד סימן כח'.

¹¹ לר' חיים בנבנישתי, חי במאה ה-17 באיזמיר. ספרו הוא על ספר ארבעה טורים.

¹² ובמיוחד לאור העובדה שהפוסקים הרחיבו את מושג "דבר מצוה", וכתבו שגם היוצא לסחורה או להקביל פני חברו חשיב כדבר מצוה.

¹³ שפתי כהן, לר' שבתי הכהן, יו"ד סימן רסו' ס"ק יח'.

¹⁴ או"ח סימן שלא' ס"ק ט'.

¹⁵ שם, ס"ק לג'.